

Заняття 9. Валізи пам'яті — чи однакові вони у дітей та дорослих?

Аркуш 15

ЗАНУРЕННЯ

Вправа 1. Мовчазне споглядання

Дії вчителя/вчительки:

- Показую аркуш 15 без коментарів
- Кажу: "Роздивімося цю сторінку 3 хвилини. Подивіться на валізи, кубики з літерами, посуд. Зверніть увагу, як різні предмети розкидані по аркуші"
- Тримаю тишу 3 хвилини
- М'яко запитую: "Що першим привернуло вашу увагу на цій сторінці? Поділіться одним словом або простим жестом"

Дії учнівства:

- Споглядають аркуш у тиші
- Фокусуються на різних елементах: валізи, кубики, посуд, обличчя, цифра "3"
- Добровільно діляться першим враженням
- Можуть показати жестом замість слова

Орієнтовні відповіді:

- "Валізи різних розмірів"
- "Кубики з літерами"
- "Чашка та стакан"
- "Обличчя дивиться"
- "Все розкидано"
- "Цифра три"
- "Спогади в речах"
- *Жест, що показує збирання предметів*

Вправа 2. Дослідження предметів пам'яті

Дії вчителя/вчительки:

- Уважно подивіться на всі предмети на аркуші
- Які з них могли б належати дитині? Які — дорослому?
- Покажіть рукою, де знаходяться "дитячі" предмети, а де — "дорослі"
- Що об'єднує всі ці речі?

Дії учнівства:

- Розглядають деталі малюнка
- Групуєть предмети за віком власника
- Показують руками різні частини аркуша
- Шукають спільні риси між предметами

Орієнтовні відповіді:

- "Кубики — це дитячі іграшки"
- "Валізи можуть бути і дитячі, і дорослі"
- "Посуд частіше використовують дорослі"
- "Всі речі зберігають спогади"
- "Кожен предмет має свою історію"
- "Це речі з різних часів життя"
- "Все це може бути важливим"
- "Розмір валізи не важливий для спогадів"

Вправа 3. Звуки спогадів

Дії вчителя/вчительки:

- Заплющте очі на хвилину
- Уявіть, що ви торкаєтесь до цих предметів
- Які звуки можуть видавати ці речі?
- Які спогади вони можуть "розповідати"?

Дії учнівства:

- Заплющують очі
- Уявляють тактильні та звукові відчуття
- Створюють звукову картину спогадів
- Асоціюють предмети з конкретними моментами

Орієнтовні відповіді:

- "Кубики гуркотять, коли граєшся"
- "Валіза скрипить, коли відкриваєш"
- "Чашка дзвенить об блюдце"
- "Шелест старих фотографій"
- "Тиша, коли згадуєш"
- "Сміх з дитинства в кубиках"
- "Дорожні звуки у валізі"
- "Теплі розмови за чаєм"

Методичний коментар

Для 9-11 років: Скоротити споглядання до 2 хвилин, більше рухових активностей, дозволити фізично імітувати гру з кубиками.

Для 12-13 років: Стандартний варіант, додати запитання про почуття, які викликають різні предмети.

Для 14-15 років: Продовжити споглядання до 4-5 хвилин, запросити до аналізу символіки пам'яті.

ДОСЛІДЖЕННЯ

Вправа 4. Візуальне мислення

Дії вчителя/вчительки:

- Що ви бачите на цій сторінці?
- Що може відбуватися тут?
- Чому ви так думаєте?
- Які деталі підтверджують ваші думки?

Дії учнівства:

- Описують конкретні візуальні елементи
- Висловлюють припущення про зміст
- Обґрунтовують свої спостереження
- Знаходять докази на малюнку

Орієнтовні відповіді:

- "Бачу дві валізи — велику й маленьку"
- "Кубики з літерами розкидані навколо"
- "Є посуд: чашка, стакан, миска"
- "Здається, хтось збирає або розбирає речі"
- "Це може бути про переїзд або спогади"
- "Обличчя нагадує про людину, яка пам'ятає"
- "Кожен предмет має значення"
- "Це колекція важливих речей"

Вправа 5. Читання тексту та аналіз питання

Дії вчителя/вчительки:

- Прочитаймо разом текст на аркуші: "У дітей та дорослих валізи пам'яті різні?"
- Що означає "валіза пам'яті"?
- Чому поруч написано "За", "РО", "В", "КГ"?

- Як можна "зважити" спогади?

Дії учнівства:

- Читають текст на аркуші
- Аналізують метафору "валізи пам'яті"
- Роздумують над незавершеними словами
- Шукають зв'язки між текстом і зображенням

Орієнтовні відповіді:

Про "валізу пам'яті":

- "Це те, що ми носимо в голові"
- "Спогади, які збираємо протягом життя"
- "Важливі моменти, які зберігаємо"
- "Те, що формує нас як особистість"

Про незавершені слова:

- "За — завжди, забути, зачекати"
- "РО — родина, розум, росити"
- "В — важливе, віра, враження"
- "Кг — може, хтось хотів написати про вагу спогадів?"

Про зважування спогадів:

- "Деякі спогади важчі за інші"
- "Радісні спогади легші за сумні"
- "З віком спогади стають по-різному важливими"
- "Кожен спогад має свою цінність"

Вправа 6. Метафоричне дослідження

Дії вчителя/вчительки:

- Якби ця валіза могла розповісти свою історію, що б вона сказала?
- Які "кольори" мають спогади дитини? А дорослого?
- Якби кубики могли скласти слово про пам'ять, яке б це було слово?
- На що схожа пам'ять в природі?

Дії учнівства:

- Створюють наративи для предметів
- Підбирають кольорові асоціації для спогадів
- Експериментують зі складанням слів
- Шукають природні метафори пам'яті

Орієнтовні відповіді:

Історія валізи:

- "Я подорожувала з багатьма поколіннями"
- "У мені зберігались листи, фото, іграшки"
- "Кожна подорож залишала в мені слід"
- "Я пам'ятаю запахи всіх домів"

Кольори спогадів:

- "У дітей — яскраві, райдужні спогади"
- "У дорослих — більше відтінків, складніші"
- "Дитячі спогади золотисті, як сонце"
- "Дорослі спогади — як палітра художника"

Слова з кубиків:

- "ДОРОГА", "ЛЮБОВ", "РОДИНА"
- "ДИТИНСТВО", "МРІЯ", "ДІМ"
- "СЕРЦЕ", "РАДІСТЬ", "МАЙБУТНЄ"
- "РАЗОМ", "ЩАСТЯ", "ЖИТТЯ"

Пам'ять у природі:

- "Як річка — тече і збирає все на шляху"
- "Як дерево — кільця росту, кожне - рік"
- "Як хмари — іноді світлі, іноді темні"
- "Як сад — потребує догляду, щоб рости"

Вправа 7. Філософські питання допитливої дитини

Дії вчителя/вчительки:

- Чи можуть тварини мати валізи спогадів? Що б туди клали?
- Якби рослини могли пам'ятати, що б вони зберігали?
- Чи є різниця між спогадом і мрією?
- Що було б, якби ми могли обмінюватися спогадами, як іграшками?

Дії учнівства:

- Роздумують над незвичайними питаннями
- Проводять аналогії між людьми та природою
- Експериментують з абстрактними поняттями
- Грають з логікою та фантазією

Орієнтовні відповіді:

Валізи тварин:

- "Коти зберігали б теплі місця для сну"
- "Собаки — запахи всіх друзів"
- "Птахи — карти всіх маршрутів"
- "Дельфіни — пісні океану"

Пам'ять рослин:

- "Дерева пам'ятали б всі сезони"
- "Квіти — кожную краплю дощу"
- "Трава — всі кроки, що по ній ходили"
- "Дуб — всі покоління, що під ним відпочивали"

Спогади vs мрії:

- "Спогади — це те, що вже було"
- "Мрії — це що хочемо, щоб було"
- "Іноді вони змішуються"
- "Найкращі спогади починались як мрії"

Обмін спогадами:

- "Це було б чудово — показати свої пригоди"
- "Але тоді б ми всі стали однаковими"
- "Краще ділитися історіями"
- "Спогади унікальні, як відбитки пальців"

Вправа 8. Особистісні зв'язки

Дії вчителя/вчительки:

- Який предмет з дитинства ви б поклали у свою валізу пам'яті?
- Чи змінюється те, що ви вважаєте важливим для збереження?
- Які спогади "важать" найбільше у вашому житті?
- Що б ви хотіли, щоб пам'ятали про вас?

Дії учнівства:

- Згадують особисті спогади та предмети
- Рефлексують над зміною пріоритетів
- Оцінюють "вагу" різних спогадів
- Думають про власну спадщину

Орієнтовні відповіді:

- "Поклав би плюшевого ведмедика"
- "Тепер важливіші фото з друзями, ніж іграшки"
- "Найважчі спогади — про родину"
- "Хочу, щоб пам'ятали мій сміх"
- "Валіза стає важчою з роками"
- "Деякі спогади легші, але цінніші"
- "Хочу залишити гарні спогади іншим"
- "Найкращі спогади — коли був корисним"

Вправа 9. Сучасні українські зв'язки

Дії вчителя/вчительки:

- Цікавий факт: українська режисерка Ірина Цілик створила фільм "Земля блакитна, ніби апельсин", де показала, як діти та дорослі по-різному переживають і запам'ятовують складні події. Діти часто знаходять красу навіть у важких моментах, а дорослі — більше турбуються про безпеку. Чи помічали ви, що діти та дорослі по-різному запам'ятовують однакові події?
- А український художник Олександр Ройтбурд казав: "Пам'ять — це не музей, а жива річка". Що ви думаєте про українські спогади, які живуть у дітях по всьому світу?
- Як українські традиції можуть бути "валізою пам'яті", яку ми носимо скрізь?

Дії учнівства:

- Порівнюють свій досвід з досвідом кіно
- Обговорюють різницю в сприйнятті дітей та дорослих
- Рефлексують над українською культурною пам'яттю
- Шукають способи збереження традицій

Орієнтовні відповіді:

- "Діти запам'ятовують більше деталей і емоцій"
- "Дорослі думають про наслідки, діти — про враження"
- "Українські пісні — це валіза, яку завжди ношу з собою"
- "Рецепти бабусі — це спогади, що можна скуштувати"
- "Українська мова — найкращий спосіб зберегти пам'ять"
- "Вишивка несе пам'ять поколінь"
- "Кожна українська родина — це окрема бібліотека спогадів"
- "Ми створюємо нові спогади про Україну в різних країнах"

Методичний коментар

Для 9-11 років: Більше конкретних прикладів, менше абстрактних понять. Фокус на особистих предметах та емоціях.

Для 12-13 років: Поєднання особистого досвіду з роздумами про час та зміни. Введення елементів порівняльного аналізу.

Для 14-15 років: Глибші філософські роздуми про природу пам'яті та ідентичності. Аналіз складних зв'язків між минулим і сучасністю.

ТВОРЧИСТЬ

Вправа 10. Варіанти творчих завдань (діти обирають)

Варіант А. Моя валіза пам'яті

Інструкція: Створіть колаж або малюнок вашої особистої валізи пам'яті. Покажіть предмети, людей, моменти, які ви б "запакували" назавжди. Порівняйте з тим, що могли б запакувати ваші батьки.

Варіант Б. Діалог валіз

Інструкція: Напишіть розмову між валізою дитини та валізою дорослого. Про що вони сперечаються? Що їх об'єднує? Чого одна заздрить іншій?

Варіант В. Кубики спогадів

Інструкція: Створіть набір "кубиків спогадів" — на кожній грані напишіть або намалюйте важливий спогад. Поекспериментуйте з різними комбінаціями для створення історій.

Варіант Г. Карта пам'яті

Інструкція: Намалюйте карту вашої пам'яті, де різні "країни" — це різні періоди життя. Покажіть, як змінюється "клімат" спогадів з віком.

Варіант Д. Музей родини

Інструкція: Створіть план виставки "Валізи нашої родини", де кожен член сім'ї представляє свою колекцію найцінніших спогадів. Придумайте назви експонатів та їх описи.

Дії вчителя/вчительки під час творчості:

- Надаю різноманітні матеріали: папір, фломастери, олівці, кольорові ручки, ножиці, клей, картонні кубики
- Циркуюю класом, підтримуючи процес
- Задаю відкриті питання: "Розкажи про цей спогад", "Чому він важливий?"
- Не оцінюю результат, а цікавлюся особистим значенням
- Заохочую до експериментів з формою та змістом

Дії учнівства:

- Обирають варіант, який найбільше резонує з їхнім досвідом
- Працюють у власному темпі та стилі
- Рефлексують над своїми спогадами та сімейною історією
- За бажанням консультуються з педагогом/педагогинєю
- Можуть поєднувати кілька варіантів завдань

Методичний коментар

Для 9-11 років: Акцент на варіанти А, В, Д — більше візуальні, конкретні спогади. Можна працювати в парах для обговорення.

Для 12-13 років: Всі варіанти доступні. Особливо цікавий варіант Г — просторове мислення про час.

Для 14-15 років: Особливо цінні варіанти Б, Г, Д. Можливість створення більш складних концепцій та глибоких рефлексій.

РЕФЛЕКСІЯ

Вправа 11. Особиста рефлексія

Дії вчителя/вчительки:

- Подумайте мовчки 3 хвилини:
 - Чи відрізняється ваша валіза пам'яті від валізи ваших батьків?
 - Що ви хочете "запакувати" в пам'ять сьогоднішнього дня?
 - Які спогади ви хотіли б передати майбутнім поколінням?

Дії учнівства:

- Мовчки рефлексують над власними спогадами
- Усвідомлюють різницю між поколіннями
- Думують про спадщину, яку хочуть залишити

Вправа 12. Спільне коло

Дії вчителя/вчительки:

- Хто хоче поділитися одним відкриттям про різницю між дитячими та дорослими спогадами?
- Який предмет з вашої валізи пам'яті ви б показали всьому світу?
- Якби ви могли передати один спогад майбутнім поколінням, який би це був?
- Дякую всім за щирість і довіру до спогадів

Дії учнівства:

- Добровільно діляться інсайтами про пам'ять
- Слухають досвід інших з повагою
- Формують побажання для майбутнього
- Висловлюють подяку за можливість поділитися

Орієнтовні відповіді:

- "Дітям легше радіти простим речам"
- "Дорослі пам'ятають більше турбот"
- "Показав би фото з першого дня в новій країні"
- "Передав би спогад про запах бабусиних пирогів"
- "Відкрив, що спогади можуть лікувати"
- "Найкращі спогади — коли ми разом"

Вправа 13. Валізка додому

Дії вчителя/вчительки: Пропоную експерименти на вибір:

Сімейні дослідження:

- "Сімейний архів": створіть спільну колекцію предметів, що представляють спогади кожного члена родини
- Попросіть маму чи тата скласти свою "валізу спогадів" прожитого дня та порівняйте її зі своєю власною

Дослідницькі місії:

- "Археологія дому": знайди в домі 5 предметів з різних періодів життя родини і дізнайся їх історії
- "Карта спогадів району": досліді, які місця в твоєму районі зберігають спогади місцевих жителів

Цифрові експерименти:

- "Відеокапсула часу": зніми коротке відеопослання собі в майбутнє про те, що сьогодні здається важливим
- "Плейлист поколінь": створи музичну добірку, що об'єднує улюблені пісні різних поколінь твоєї родини

Філософські експерименти:

- "Щоденник спостережень": тиждень записуй, що по-різному помічають і запам'ятовують діти та дорослі
- "Лист у майбутнє": напиши собі лист, який прочитаєш через 10 років: що сьогодні хочеш пам'ятати?

Творчі практики:

- "Скульптура спогаду": створи з підручних матеріалів об'єкт, що втілює твій найдорожчий спогад
- "Фотопроект 'Час'": зроби серію фотографій предметів, що показують, як час змінює речі та їх значення

Методичний коментар

Для всіх вікових груп:

- Підкреслити цінність різних типів спогадів
- Заохочувати до міжгенераційного діалогу
- Нагадати про делікатність при роботі з сімейними історіями

Складні ситуації та реакції

Ситуація: Я не хочу пам'ятати деякі речі

Реакція: Це цілком зрозуміло. Не всі спогади приємні, і це нормально. Ми можемо обирати, на чому фокусуватися. Що допомагає тобі створювати нові, гарні спогади?

Ситуація: У мене немає багато спогадів з дитинства

Реакція: Кожен пам'ятає по-своєму, і це нормально. Може, твої спогади живуть не в образах, а в відчуттях, запахах, звуках? Або ти краще пам'ятаєш нещодавні події?

Ситуація: Дитина засмучена, згадуючи когось, кого більше немає

Реакція: Дякую за довіру. Сумні спогади також важливі — вони показують, як багато означала ця людина. Хочеш поговорити про гарні моменти з нею? Що б ця людина хотіла, щоб ти пам'ятав?

Ситуація: Мої батьки не розуміють, що для мене важливо

Реакція: Це буває — кожне покоління бачить світ по-своєму. Може, спробуєш пояснити батькам, чому щось важливе для тебе? Іноді дорослі просто забувають, як це бути дитиною.

Ситуація: Я боюсь забути щось важливе

Реакція: Це природний страх. Найкращий спосіб зберегти спогад — ділитися ним з іншими. Можеш записати, намалювати або просто розповісти комусь близькому.

Ситуація: Дитина каже, що дорослі завжди живуть минулим

Реакція: Цікаве спостереження! А як ти думаєш, чому дорослі часто згадують минуле? Може, вони хочуть поділитися досвідом або просто цінують те, що було? Що б ти порадив дорослим?

Ситуація: У нас дома мало предметів зі спогадами

Реакція: Спогади живуть не лише в речах. Вони можуть бути в піснях, які співає мама, в рецептах, які готує тато, в історіях, які розповідають. Найціннішу валізу пам'яті ми носимо в серці.

ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Українські письменники та митці пам'яті

Ірина Цілик (1982). Українська режисерка, чий фільм "Земля блакитна, ніби апельсин" отримав головну нагороду на фестивалі Sundance у 2020 році. У її роботах діти та дорослі по-різному переживають складні події. Цілик показує, як діти часто знаходять красу і надію там, де дорослі бачать лише проблеми. Її фільми про те, що дитячий погляд може лікувати дорослі травми.

Питання для обговорення: Чи помічали ви, що діти та дорослі по-різному запам'ятовують однакові події? Що особливого в дитячому способі бачення світу?

Олександр Ройтбурд (1961-2021). Український художник, який працював з темою пам'яті та часу. Його роботи показували, як спогади змінюються, змішуються, створюють нові сенси. Він вірив, що мистецтво допомагає зберігати пам'ять живою і творчою.

Питання для обговорення: Що означає "жива пам'ять"? Як мистецтво допомагає зберігати спогади?

Сергій Жадан (1974). Український письменник, який пише про те, як різні покоління зберігають пам'ять про свій край. У його творах діти часто бачать красу там, де дорослі пам'ятають біль. Жадан показує, що кожне покоління має право на свою версію історії.

Питання для обговорення: Чи можуть співіснувати різні версії однієї історії? Як це збагачує розуміння?

Оксана Забужко (1960). Українська письменниця, яка досліджує жіночу пам'ять та передачу досвіду між поколіннями жінок. Забужко показує, як бабусі, мами і дочки по-різному зберігають сімейні історії, створюючи багатшарову картину родинної пам'яті. Авторка роману "Польові дослідження з українського сексу" та багатьох есе про українську культуру.

Питання для обговорення: Як передається пам'ять між поколіннями? Що втрачається і що набувається в цьому процесі?

Ключові поняття

Валіза пам'яті

- **Для 9-11 років:** Уявна валіза, куди ми складаємо найважливіші спогади, такі як: іграшки, фотографії, запахи, звуки. Кожен має свою особливу валізу.
- **Для 12-13 років:** Метафора для всіх спогадів, досвіду та знань, які ми носимо з собою. Вона змінюється з віком: щось додається, щось забувається.
- **Для 14-15 років:** Комплекс особистого досвіду, культурної спадщини та емоційних зав'язків, що формують нашу ідентичність і впливають на сприйняття світу.

Різниця дитячої та дорослої пам'яті

- **Для 9-11 років:** Діти частіше запам'ятовують яскраві, веселі моменти та деталі. Дорослі думають більше про важливі події та їх наслідки.
- **Для 12-13 років:** Дитяча пам'ять більш емоційна та безпосередня, дорослі ж фільтрують спогади через досвід і розуміння.
- **Для 14-15 років:** Різниця в механізмах формування, зберігання та актуалізації спогадів, пов'язана з розвитком мозку та накопиченням життєвого досвіду.

Психологічні аспекти

Розвиток пам'яті у дітей

Рання дитина (3-6 років): Домінує образна пам'ять, спогади сильно емоційно забарвлені, часто фрагментарні.

Шкільний вік (7-11 років): Розвивається довільна пам'ять, діти вчаться стратегіям запам'ятовування, але емоційна складова залишається провідною.

Підлітковий вік (12-15 років): Формується автобіографічна пам'ять, з'являється здатність до рефлексії над власним досвідом.

Особливості дитячої пам'яті:

- Краща пам'ять на деталі
- Сильний зв'язок з емоціями

- Менше "фільтрації" через соціальні норми
- Більша схильність до фантазування

Особливості дорослої пам'яті:

- Краща пам'ять на загальний сенс подій
- Більше впливу попереднього досвіду
- Схильність до реконструкції спогадів
- Фокус на практичній значущості

Соціокультурні аспекти пам'яті

Колективна пам'ять. Спогади, що передаються через культуру, традиції, історії. Діти засвоюють її через родинні оповіді, свята, звичаї.

Культурні сценарії пам'яті. Різні культури по-різному цінують і зберігають спогади. Українська культура традиційно надає велике значення родинній та історичній пам'яті.

Інтергенераційна передача. Процес передачі досвіду, цінностей та спогадів між поколіннями. Кожне покоління інтерпретує спадщину по-своєму.

Українознавчий компонент

Традиції збереження пам'яті

Родинні альбоми. Українські родини традиційно ведуть фотоальбоми, де зберігаються спогади кількох поколінь.

Рушники та вишивки. Кожен візерунок розповідає історію роду, передає пам'ять про предків.

Колискові та пісні. Спосіб передачі емоційної пам'яті від матері до дитини.

Сучасні форми збереження пам'яті:

Цифрові архіви. Українські родини активно використовують хмарні сховища для збереження фотографій та відео.

Соціальні мережі. Нові форми ведення сімейних хронік та обміну спогадами.

Подкасти та відеоблоги. Молоде покоління створює нові формати збереження історій.

Філософські основи

Час та пам'ять. Анрі Бергсон розрізняв механічний час та психологічний час пам'яті. Діти живуть більше в психологічному часі.

Наративна ідентичність. Ми формуємо себе через історії, які розповідаємо про власне життя. Діти та дорослі створюють різні наративи.

Пам'ять як конструкт. Спогади не є фотографіями минулого, а активно конструюються в момент згадування.

Вправи для розвитку усвідомленого ставлення до пам'яті

"Спогад дня". Щовечора згадувати найкращий момент дня і "складати" його в уявну валізу.

"Міжгенераційне інтерв'ю". Регулярно розмовляти з представниками старшого покоління про їхні спогади.

"Карта спогадів". Створювати візуальні карти важливих місць та подій.

"Капсула часу". Періодично створювати колекції предметів, що представляють поточний момент життя.

Питання для глибшого обговорення

Для молодших (9-11 років):

- Чи можуть іграшки пам'ятати, як з ними гралися?
- Що робить спогад щасливим?
- Чи можна подарувати комусь свій спогад?

Для середніх (12-13 років):

- Чому деякі спогади з дитинства здаються яскравішими за вчорашні?
- Як технології змінюють те, як ми зберігаємо пам'ять?
- Чи може спогад змінитися від того, як про нього розповідають?

Для старших (14-15 років):

- Як особиста пам'ять формує нашу ідентичність?
- Чи існує "правильна" версія спогаду?
- Як колективна травма впливає на індивідуальну пам'ять?